

اسباب و علل افزایش خونریزی رحمی از دیدگاه طب سنتی ایران

ملیحه تبرائی^{الف}، مرضیه قرائتی^{ب*}، طاهره افتخارج، نفیسه ظفرقندی^ج، اسماعیل ناظم^د، علیرضا نیکبخت
نصرآبادی^ه، محسن ناصری^ب، محمد کمالی نژاد^ه

^{الف} دانشکده طب سنتی ایران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

^ب گروه فارماکولوژی و گروه طب سنتی ایران، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه شاهد، تهران

^ج گروه زنان و زایمان، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

^د گروه زنان و زایمان، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه شاهد، تهران

^ه گروه پرستاری داخلی - جراحی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

^ه دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

چکیده

یکی از مسائل مهم مرتبط با سلامت زنان، مشکلات مربوط به قاعدگی است. شیوع خونریزی غیرطبیعی رحمی در ایران در مطالعات مختلف ۳/۵ تا ۲۲/۹ درصد گزارش شده است. از مهمترین درمان‌ها در طب جدید استفاده از داروهای هورمونی است که عوارض ناخوشایندی را به همراه دارد. دستیابی به درمان‌های موثر و کم‌عارضه نیازمند نگاه تازه به علل بوجود آورنده افراط طمث می‌باشد. یکی از مکاتبی که به نظر می‌رسد می‌تواند پتانسیل‌های ویژه‌ای در جهت تامین این اهداف داشته باشد، مکتب طب سنتی ایران است که دانشمندان آن دقت ویژه‌ای در تشخیص و درمان بیماریها داشته‌اند. هدف از این مطالعه بررسی و تحلیل علل بوجود آورنده افراط طمث در منابع طب سنتی ایران می‌باشد. در این مطالعه که یک بررسی مروری-تحلیلی است، اسباب افراط طمث از منابع طب سنتی مربوط به قرون مختلف گردآوری گردیده‌است. خونریزی زیاد رحمی در طب سنتی ایران، افراط طمث نامیده می‌شود که به دو دسته اصلی مرضی و غیرمرضی تقسیم می‌شود و علل مرضی نیز خود به دو گروه رحمی و خونی تقسیم می‌گردد که هر کدام دارای زیرگروه‌های متعددی هستند. مروری بر اسباب ذکر شده و توجه به نحوه تقسیم بندی آن در طب سنتی ایران می‌تواند زوایای تازه‌ای را در امر تشخیص علل بوجود آورنده این عارضه رحمی بگشاید و مقدمه‌ای برای دستیابی به راهکارهای درمانی تازه باشد.

واژگان کلیدی: اسباب، افراط طمث، طب سنتی ایران، قاعدگی، منومترورژی.

تاریخ دریافت: اسفند ۹۱

تاریخ پذیرش: اردیبهشت ۹۲

مقدمه:

ژنیکولوژیک را تشکیل می‌دهد. بسیاری از پزشکان به تمام حالات این مشکل لفظ منومترورژی اطلاق می‌کنند (۱). آمارهای منتشره از کشورهای مختلف شیوع خونریزی غیرطبیعی رحمی را در جمعیت عمومی زنان ۱۳-۱۱٪ ذکر کردند که با سن افزایش می‌یابد و در سن ۴۰-۳۶ سالگی به ۲۴٪ می‌رسد (۳). در ایران شیوع خونریزی غیرطبیعی رحمی

از مسائل مهم مرتبط با سلامت زنان، مشکلات مربوط به قاعدگی است؛ به طوریکه یکی از عمده‌ترین دلایل مراجعه زنان به بخش‌های مراقبت پزشکی، اختلالات قاعدگی می‌باشد (۱، ۲). در میان اختلالات عملکرد قاعدگی، خونریزی رحمی غیرطبیعی یک مشکل قابل توجه بوده و ۲۰٪ تمام ویزیت‌های

در مطالعات مختلف و شهرهای مختلف بین ۳/۵ تا ۲۲/۹ درصد گزارش شده است (۴، ۵). سیکل قاعدگی طبیعی در زنان بزرگسال، ۲۱-۳۵ روز می باشد و اگر دوره ها کمتر از ۲۱ روز باشد و یا خونریزی بیش از ۷ روز طول بکشد غیرطبیعی تلقی می شود. میزان متوسط از دست دادن خون در هر دوره ۳۵ میلی لیتر است که اگر این میزان به بیش از ۸۰ میلی لیتر برسد منوراژی نامیده می شود (۶). متروراژی زمانی است که خونریزی در هر زمان بین دو قاعدگی اتفاق افتد. منومتروراژی وقوع خونریزی در فواصل و زمان غیر منظم و پلی منوره وقوع قاعدگی با تواتر زیاد و فواصل زمانی کم است (۶، ۷). از علل کلی خونریزی رحمی می توان به بدخیمی؛ تروما؛ اختلالات ناشی از حاملگی شامل: حاملگی خارج رحمی، جفت سر راهی و بیماریهای تروفوبلاستیک اشاره کرد. همچنین اختلالات انعقادی مانند بیماری فون ویلبراند و اختلالات هورمونی مانند بیماریهای تیروئیدی نیز می توانند منجر به خونریزی رحمی شوند (۶، ۷).

با توجه به شیوع بالای منومتروراژی و عوارض درمانهای موجود، لازم است که درمانهای موثرتر و کم عارضه تری جایگزین شود. برای دستیابی به این امر لازم است علل و اسباب بوجود آورنده افراط طمث با نگاه تازه ای مورد بررسی قرار گیرد. یکی از مکاتب درمانی که به نظر می رسد می تواند پتانسیلهای ویژه ای در جهت تامین این اهداف داشته باشد، مکتب طب سنتی ایران است که حکما و دانشمندان آن دقت ویژه ای در تشخیص و درمان بیماریها دارند.

در کتب طب سنتی، فصلی به بیماریهای زنان اختصاص داده شده است که طمث (حیض) یکی از مباحث آن است. از دیدگاه شیخ الرئیس بوعلی سینا حیض طبیعی اینگونه تعریف می شود: "الطمث المعتدل فی قدره، وفی کیفیته، وفی زمانه الجاری علی عاده الطبیعیة فی کل مره، هو سبب لصحة المرأة، ونقاء بدنها من کل ضار بالکمّ والکیف و یفیدها العفة وقله الشبق ۱. طمث معتدل در مقدار و کیفیت و زمان که بر عادت طبیعی در هر ماه باشد سبب صحت و سلامتی زن و پاکی بدنش از هر ضرر کیفی و کمی می باشد و برای عفت و کاهش شهوت زنان مفید است".

طمث معتدل از دید بوعلی هر ۲۰ تا ۳۰ روز یک بار ایجاد می شود و اگر زمان آن بیشتر یا کمتر از این مقدار معین باشد غیرطبیعی تلقی می شود (۸). همچنین سید اسماعیل جرجانی در کتاب ارزشمند الاغراض الطبییه و المباحث العلائیه بیان می دارد که سبب تندرستی و پارسایی زنان، حیض به اعتدال است و حیض معتدل در هر ماه یکبار اتفاق می افتد. کمترین ایام حیض ۲ روز و بیشترین آن ۷ روز است (۹).

در طب سنتی افزایش خونریزی رحمی، کثرت طمث و یا افراط طمث نامیده می شود که با منومتروراژی مطابقت دارد و بر دو گونه است: الف- در دوران قاعدگی میزان خونریزی افزایش می یابد. ب- دوران قاعدگی به پایان می رسد، اما خونریزی همچنان ادامه می یابد؛ و یا اینکه در غیر از دوره عادت ماهیانه خونریزی شروع می شود و ادامه می یابد (۱۰-۱۳).

در کتب طب سنتی عوارض متعددی برای افراط طمث برشمرده شده است که برخی از آنها شامل ضعف اشتها و ضعف هضم، ردائت (بدی) رنگ روی و ایجاد درد پشت بدلیل خشکی و کشیدگی عصب می باشد. همچنین خونریزی زیاد می تواند موجب غلبه صفرا و در نتیجه بروز تب های صفراوی و بدنبال آن افزایش سقوط اشتها شود (۸، ۹، ۱۳، ۱۴).

هدف از این مطالعه بررسی اسباب و علل افراط طمث از دیدگاه طب سنتی ایران می باشد تا با شناخت دقیق آن بتوان ضمن آشنایی با نظریات حکمای طب سنتی ایران در رابطه با این بیماری به راهکارهای جدید در شناخت و تقسیم بندی علل، علائم و در نتیجه درمان کارآمدتر دست یافت.

مواد و روش ها:

این مطالعه یک بررسی مروری- تحلیلی می باشد. در این مطالعه متون معتبر طب سنتی مربوط به قرون مختلف مانند القانون فی الطب ابن سینا، اکسیر اعظم، کامل الصناعه، ذخیره خوارزمشاهی، خلاصه الحکمه، معالجات عقیلی، الموجز، میزان الطب، شرح اسباب و علامات، التصریف لمن عجز عن التألیف، الاغراض الطبییه و المباحث العلائیه،

اختلال می‌تواند در کمیت و یا کیفیت خون رخ داده باشد. اما دسته دوم شامل اسبابی هستند که در آنها زیاد بودن خونریزی بعلت وجود یک پاتولوژی موضعی در رحم است ۲ (۸) در ادامه هر یک از این دو گروه عمده اسباب کثرت طمث به تفکیک مورد بحث قرار خواهند گرفت.

افراط طمث ناشی از اختلالات خونی (عملکردی)

در شرایطی که سبب بیماری در خون است در واقع کمیت و یا کیفیت خون بیمار از حالت نرمال خارج شده‌است و این دسته از اسباب، جزء علل عملکردی خونریزی بیش از حد رحمی محسوب می‌شوند. بطور کلی عوامل خونی از طریق چهار مکانیسم اصلی می‌توانند موجب خونریزی زیاد رحمی شوند:

یکی آنکه غلبه خون رخ داده باشد و مقدار خون در عروق بیش از حد مورد نیاز شده باشد (۱۷). در این شرایط خون اضافی بدلیل زیادی مقدار خون، همزمان با خون قاعدگی از عروق رحمی خارج می‌شود. خروج خون در اینجا بدلیل دخالت طبیعت بدن نیست بلکه بدلیل قوت بیش از حد خون و اصطلاحاً سرریز شدن آنست. در این حالت بیمار دچار علائم غلبه خون می‌باشد و نشانه‌هایی مانند پری و برآمدگی رگ‌های بدن، سرخی رنگ چهره (۱۸) و زبان، احساس سنگینی بدن، احساس خستگی بدون انجام فعالیت بدنی (۱۹)، خمیازه و خواب آلودگی، خروج خون از موضعی مانند بینی، لثه و یا مقعد و ... در وی مشاهده می‌شود (۲۰). در اینجا نیز مانند خونریزی غیرمرضی تا زمانی که بیمار دچار ضعف نشده باشد نباید اقدام به حبس خونریزی نمود. در کنار این ملاحظه، تدابیر درمانی متعادل کننده خون نیز توسط طبیب بکار گرفته می‌شوند تا سبب اصلی بیماری یعنی غلبه خون برطرف شود (۸).

دومین مکانیسم از دسته عوامل عملکردی کثرت طمث، آنست که گاهی بدون آنکه خون از جهت کمیت و یا کیفیت خود از اعتدال خارج شده باشد، خونریزی بیش از حد رحمی صرفاً بدلیل ضعف بدنی رخ می‌دهد و به قول حکما ثقل خون بر بدن ضعیف موجب کثرت طمث می‌شود (۱۳). چنانچه سید اسماعیل جرجانی در کتاب ذخیره خوارزمشاهی می‌گوید: "

خلاصه‌التجارب و طب اکبری مورد بررسی قرار گرفت. مطالب مربوط به افراط طمث و اسباب و علل آن جمع آوری شد و مورد تجزیه و تحلیل محتوایی قرار گرفت و نهایتاً جمع‌بندی و دسته‌بندی صورت پذیرفت. در تجزیه و تحلیل محتوایی ابتدا مطالب مرتبط با موضوع از متون منتخب استحصال گردید و بعد از اطمینان از اعتبار آن متن، به صورت استقرایی مورد تحلیل منطقی قرار گرفت (۱۵، ۱۶). یافته‌های بدست آمده حاصل بررسی کامل و فراگیر تمامی مطالب مرتبط با اسباب افراط طمث در متون اصلی طب سنتی ایران می‌باشد.

یافته‌ها:

با مطالعه متون طب سنتی می‌توان گفت که حکما علل بوجود آورنده کثرت طمث را در دو دسته عمده قرار داده، آنها را به دو گروه مرضی و غیرمرضی تقسیم می‌کنند. در بحث کثرت طمث غیرمرضی آنها معتقدند که گاهی زیاد بودن میزان خونریزی بدلیل وجود بیماری خاصی نیست بلکه طبیعت بدن آدمی که در واقع همان قوه مدبره و اداره کننده بدن اوست فضولات را از طریق خون قاعدگی از بدن خارج می‌کند. این افزایش خونریزی در واقع بدلیل دفع مواد و فضولات بدنی رخ می‌دهد، لذا برای بدن مفید می‌باشد و از دید حکما افراط طمث مرضی محسوب نمی‌شود. به همین دلیل است که غالباً توصیه به حبس و بند آوردن آن نمی‌نمایند. البته ممکن است گاهی این نوع خونریزی هم به افراط بیانجامد و مقدار آن بیش از حد مورد نیاز برای دفع فضولات بدنی شود. لذا حکما معتقدند در صورتی که خونریزی غیرمرضی بیش از حد لازم شده و ضعف ایجاد نموده باشد، باید مورد دخالت طبیب قرار گیرد (۸، ۱۳، ۱۴).

به نظر می‌رسد بهترین تقسیم بندی برای علل مرضی بوجود آورنده کثرت طمث را ابن سینا در کتاب قانون آورده است (۸) که بعدها حکمای دیگری مانند محمد اعظم خان چشتی صاحب کتاب اکسیر اعظم نیز عیناً همان تقسیم بندی را بکار برده‌اند (۱۳). ابن سینا علل مرضی ایجاد کننده کثرت طمث را به دو گروه عمده تقسیم می‌کند. دسته اول گروهی هستند که در همه آنها اختلالی در خون وجود دارد که این

داشته باشد. در این حالت خون رقیقتر و لطیفتر شده از منافذ عروق براحتی جریان می‌یابد.

دوم: آنکه افزایش حدت و غلبه خون بدلیل غلبه خلط صفرا باشد. در شرایط عادی صفرای طبیعی سبب می‌شود که خون رقیق شده، براحتی بتواند در مجاری تنگ نیز عبور نماید (۲۳). اما در صورتیکه میزان صفرا بیش از حد طبیعی شود در نتیجه حدت و لذعی که صفرا ایجاد می‌کند منافذ عروق براحتی باز شده، خون رقیق شده به سهولت خارج می‌شود (۱۱). همانطور که مشاهده می‌شود حدت و گرمی که در این حالات وجود دارد باعث رقت خون و تشدید خونریزی می‌شود.

حالت سوم: آنست که افزایش حدت خون بدلیل غلبه سودای محترقه باشد. با آنکه مزاج سودا سرد است این نوع از سودا دارای گرمی و حدت خاصی است که قادر است منافذ عروق را باز نماید (۱۳). البته احتراق می‌تواند هم در سودای رقیق و هم در سودای غلیظ رخ دهد اما ماده حاصل از احتراق سودای رقیق دارای حدت بیشتری است چنانچه بهاءالدوله رازی می‌گوید: "بر هر مجاری که بگذرد آن را بسوزد و بخرشد" (۲۳).

افراط طمث ناشی از علل رحمی:

دسته دوم از علل مرضی کثرت طمث، عللی است که در آنها یک پاتولوژی موضعی در رحم سبب افزایش خونریزی شده‌است. این موارد شامل ضعف رحم و رگهای آن به سبب سوءمزاج رحمی، ضربه و سقطه (افتادن) وزایمان سخت؛ زخمهای رحمی، آکله، بواسیر رحم، بیماری حکه و شقاق می‌باشند. در ادامه بحث هر یک از این موارد مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

• در کتب طب سنتی در بیان علل ایجاد کننده زخمهای رحمی به عواملی چون وارد آمدن ضربه، زایمان سخت و شدید، خارج شدن و یا خارج نمودن جنین مرده یا مشیمه (اولین غشایی که جنین را احاطه می‌کند و روی آن دو غشای دیگر قرار می‌گیرد) (۲۴) به شدت و قبل از آنکه رحم آمادگی لازم را جهت اینکار کسب کرده باشد (۱۲) و

اگرچه خون در کمیت و کیفیت از اعتدال بیرون نباشد لکن تن ضعیف بود و آن خون به قیاس با تن، بسیار آید و از غذای او فزونی آید، ضعیفی رگهای تن آنرا برنتابد" (۱۴).

تغییر دیگری که در خون رخ داده، سبب افزایش خونریزی می‌شود آنست که مائیت (رطوبت) و در نتیجه سیالیت خون بیش از حد عادی شده باشد، لذا در شرایط خاصی مانند قاعدگی به راحتی از منافذ عروق عبور کرده، از بدن خارج می‌شود (مکانیسم سوم). در متون طب سنتی در بیان فیزیوپاتولوژی افزایش خونریزی بدلیل افزایش مائیت و رطوبت خون، دو دلیل اصلی ذکر شده است:

یکی: آنکه رطوبت و مائیت باعث رقیق شدن قوام خون و در نتیجه تسهیل خروج آن از عروق می‌گردد (۱۲).

دوم: آنکه این رطوبت علاوه بر اینکه خون را رقیق می‌کند باعث ضعیف شدن قوه ماسکه^۳ (نگهدارنده) منافذ عروق شده، در نتیجه عروق نمی‌توانند خون را بخوبی در خود حفظ کنند. صاحب خلاصه‌الحکمه طی یک بحث زیربنایی که در آن نحوه خدمت نمودن کیفیات چهارگانه (گرمی، سردی، خشکی و تری) به قوای چهارگانه (جاذبه، هاضمه، ماسکه و دافعه) را شرح می‌دهد ذکر می‌کند که بیوست (خشکی) به قوه ماسکه خدمت می‌کند (۱۹). یعنی برای آنکه قوه نگهدارنده بتواند در تک تک سلولهای بدن بخوبی عمل کند مقدار متناسبی از خشکی مورد نیاز است. لذا می‌توان گفت که رطوبت بیش از حد می‌تواند ماسکه را ضعیف نماید، همانطور که در این نوع از کثرت طمث مشاهده می‌شود (۱۲). به همین دلیل است که علی بن عباس مجوسی برای درمان کثرت طمثی که بدلیل ضعف ماسکه باشد استفاده از داروهای خشک کننده و قابض را پیشنهاد می‌کند (۲۱).

چهارمین مکانیسم اصلی افزایش خونریزی رحمی بدلیل تغییرات ایجاد شده در خون، افزایش حدت و گرمی آن است (۲۲) حدت خون باعث می‌شود که عروق دچار حالت لذع و گزش شده خونریزی شدت یابد (۱۷). افزایش حدت خون به سه صورت ممکن است رخ دهد:

یکی: آنکه کیفیت خون حادثر و گرمتر از حد معمول شده باشد، بدون آنکه ماده و خلطی در ایجاد این گرمی دخالت

طی مدت زمانی خاص بصورت پیوسته خارج می‌شود اما خونریزی ناشی از بواسیر پیوسته نبوده، قطع و وصل می‌شود (۲۲). البته علاوه بر این علائم چنانچه بواسیر در قسمتهای عمقی رحم نباشد از طریق معاینه و ژینال قابل مشاهده است (۱۲).

ضعف رحم و رگ‌های آن که موجب باز شدن دهانه عروق رحمی و یا شکافتن و گسستن آنها می‌شود می‌تواند به دو علت بدنی و خارجی رخ دهد:

۱) علت بدنی یعنی اینکه عامل بوجود آورنده خونریزی در بدن و در رحم است و این شامل سوءمزاجهای حار، بارد، یابس و رطب می‌باشد (۱۳). سوءمزاج موجب ضعف رحم و وریدهای آن و در نتیجه خونریزی زیاد رحمی می‌شود (۸). جهت تشخیص سوءمزاجهای رحم لازم است پارچه کتانی (پنبه‌ای) را شب موقع خواب در رحم قرار داده و صبح آنرا خارج و در سایه خشک نمایند. بر اساس اینکه پارچه کتانی (پنبه‌ای) به چه رنگی متمایل شود، نوع سوءمزاج تشخیص داده می‌شود. رنگ سرخ نشانه غلبه خون، رنگ زرد دلیل غلبه صفرا و رنگ سفید ناشی از غلبه بلغم است. اگر رنگ ترشح باقی مانده بر پارچه، سیاه یا مایل به سبزی و کبودی باشد بر غلبه سودا دلالت می‌کند.

شیوه دیگری که به تشخیص و تفکیک انواع سوءمزاجهای رحمی کمک می‌کند بررسی علائم موجود است. اگر خون حیض سرخ و یا سیاه رنگ، بدبو، غلیظ و کم باشد و همچنین موی ناحیه شرمگاه زیاد و غلیظ و ادرار رنگین باشد، دلیل سوءمزاج حار رحم است. قروح حادث در رحم (سرویسیت)، خشکی لب، اندوه، تپش قلب، لاغری بدن و وجود سایر علائم گرمی از نشانه‌های حرارت رحمی است. اگر خون حیض رقیق و سفید و طول دوره پاکی طولانی باشد، نشانه سردی مزاج رحم است. سابقه افراط در مصرف غذاهای سرد مانند ماست و خیار و ... و غذاهای غلیظ مانند حلیم، کله‌پاچه، ماکارونی؛ سابقه افراط در روابط زناشویی، بی‌حسی قسمت فوقانی رحم، کم بودن موی ناحیه شرمگاه، کم رنگ بودن ادرار و بدی رنگ

ریزش یک خلط تند گزنده با خاصیت اکالیت (خورندگی بافت) اشاره شده است. در همه این شرایط عروق و بافتهای رحمی دچار آسیب و گسیختگی می‌گردند و این امر می‌تواند سبب خونریزی رحمی شود. به بیان ابن‌سینا زخمهای رحمی می‌توانند چرکی و یا غیرچرکی باشند (۸). و علامت شاخصه زخمهای غیرچرکی خروج خون تازه سرخ است و بطور واضح خون با ترشحات رنگی و یا بدبو همراه نیست (۱۰).

• آکله نوعی از قروح رحمی است که می‌تواند بدلیل زایمان سخت، مرگ جنین، مصرف داروهای حریف (تند)، سیلان ماده حاد صفراوی و اکال بسوی رحم، انفجار و بازشدن ورم یا بثور رخ دهد و می‌تواند با یا بدون چرک باشد (۱۳). تفاوت آن با سرطان رحم آنست که در آکله سفتی و صلابتی که در ضایعه سرطانی مشاهده می‌گردد دیده نمی‌شود. از طرف دیگر بر خلاف سرطان عوارض و درد آن دائمی نبوده، طی دوره هایی با خروج ترشحات ساکن می‌شود و مانند سرطان درمان آن طولانی و مشکل نیست (۸).

• حکه یکی دیگر از اسباب بوجود آورنده خونریزیهای رحمی برشمرده شده است. حکه در لغت به معنای خارش می‌باشد (۲۵) و در ایجاد آن همیشه یک ماده حاد و تند دخالت دارد.

• بواسیر رحم زوائد برجسته‌ای هستند شبیه بواسیر مقعدی که یا در خارج رحم و قسمتهای سطحی تر و یا در عمق آن ایجاد می‌شوند. بواسیر رحم می‌تواند ایجاد خونریزی غیرطبیعی نماید و به گفته رازی نحوه افتراق آن از خون قاعدگی آن است که خونریزی قاعدگی تابع نظم و دوره خاصی می‌باشد بر خلاف خونریزی ناشی از بواسیر رحمی که تابع نظم خاصی نیست. از طرف دیگر خون قاعدگی

شود. در خونریزی نفاس که ناشی از پارگی عروق و غشاهای رحمی است، دو حالت ممکن است رخ دهد:

اول: آنکه ماده‌ای در رحم وجود دارد که دفع و خروج آن لازم و ضروری است، در این نوع نباید مانع خونریزی شد؛ بلکه بهتر است فقط جهت تسکین درد مسکن تجویز گردد.

دوم: آنکه در رحم ماده‌ای وجود ندارد که دفع و خروج آن لازم و ضروری باشد، در این شرایط باید اقدامات لازم جهت بند آوردن خونریزی صورت پذیرد (۱۱).

بحث و نتیجه گیری:

همانگونه که ذکر شد حکما علل بوجود آورنده کثرت طمث را به دو گروه مرضی و غیرمرضی تقسیم می‌کنند. علل مرضی خود به دو دسته خونی و رحمی تقسیم بندی می‌شود. در مورد علل خونی می‌توان گفت که یا کمیت و کیفیت خون نرمال است و کثرت طمث بدلیل ضعف بدن و ثقل خون بر این بدن ضعیف رخ می‌دهد و یا اینکه تغییری در کمیت یا کیفیت خون سبب بروز این حالت شده است (شکل ۱). تغییرات بوجود آمده در خون می‌تواند از طریق اختلال در هر چهار خلط ایجاد شود و هر چهار خلط خون، بلغم، صفرا و سودا در شرایط ویژه‌ای می‌تواند سبب افزایش خونریزی رحمی شود. خلط بلغم در صورتی می‌تواند سبب کثرت طمث شود که از نوع رقیق و مائی باشد و بلغم غلیظ بیشتر سبب آمنوره و احتباس طمث می‌گردد تا کثرت طمث (۱۱). سودا نیز در شرایطی می‌تواند سبب خونریزی بیش از حد رحمی شود که دچار احتراق شده، حدت یافته باشد. از آنجا که سودای رقیق در صورت محترق شدن نسبت به سودای غلیظ احتراق یافته دارای حدت بیشتری است به نظر می‌رسد که سودای رقیق نسبت به سودای غلیظ بیشتر می‌تواند موجب کثرت طمث شود. دو خلط خون و صفرا صرفاً با افزایش مقدار و کمیت، بدون آنکه کیفیتشان دستخوش تغییر شده باشد نیز می‌تواند سبب افزایش خونریزی گردند لذا در این شرایط با خارج کردن خون و صفرای اضافه و متوقف نمودن تولید بیش از حد آنها می‌توان خونریزی را کنترل نمود.

چهره از دیگر علائم سوءمزاج سرد رحم است. رطوبت رحم با علائمی همچون خون حیض زیاد و رقیق، ترشحات زیاد رحمی و سابقه سقط در سه ماهه اول قابل تشخیص است. همچنین در معاینه واژینال، احساس تری و رطوبت رحمی تأیید کننده تشخیص است. اگر مقدار خون حیض و میزان ترشحات کم باشد و خشکی گردن رحم (واژن) و همچنین هزال (لاغری) (۲۴) وجود داشته باشد نشانه خشکی مزاج رحم است.

یکی دیگر از علائمی که می‌تواند به خوبی بر مزاج رحم دلالت کند ملمس آن است، چنانچه صاحب اکسیر نیز به آن اشاره کرده، می‌گوید ملمس رحم بر مزاج آن شهادت کافی دارد. ملمس رحم از دو روش قابل دستیابی است. یکی از معاینه واژینال که در افراد مختلف خیلی متفاوت نیست؛ دوم از معاینه و لمس روی عانه که تفاوت آن در افراد گوناگون قابل افتراق است. همچنین ملمس اسافل (سرین) می‌تواند نشانه مزاج رحمی باشد. نکته قابل توجه اینست که هرگاه سوءمزاجی در رحم ایجاد شود، بدلیل اهمیت و شرافتی که این عضو در نتیجه ارتباط گسترده با سایر اعضا در بدن دارد اثرات آن به کل بدن سرایت می‌کند و عوارض سوءمزاج آن در تمام بدن قابل مشاهده است (۱۳).

۲) علل خارجی همچون علل داخلی می‌توانند موجب باز شدن دهانه عروق رحمی و یا شکافتن و گسستن عروق رحمی و در نتیجه خونریزی زیاد رحمی شوند؛ یعنی عواملی خارج از بدن بر فرد عارض شده و موجب خونریزی می‌شوند که عبارتند از: ضربه (آسیب خارجی)، سقطه (افتادن) و عسرولادت (زایمان سخت - dystocia) (۱۴). بواسطه سختی زایمان، رحم ضعیف و در نتیجه رگ‌های آن پاره و غشای آن از هم گسسته می‌گردد و بدین ترتیب خون زیادی خارج می‌شود. البته در مواردی مشاهده می‌شود که بدنبال زایمان خون نفاس زیادی خارج می‌گردد که این بدلیل زیادی خون در فضای رحم است، در حالیکه اجزای رحمی صحیح و سالم هستند. بند آوردن این نوع خونریزی بسیار مضر است و ممکن است به از دست دادن زائو منتهی شود. این نوع خونریزی زمانی نیازمند اقدامات درمانی است که منجر به ضعف زائو

تقدیر و تشکر:

از خانم دکتر روشنگر مکیبیری نژاد و خانم دکتر مژگان تن‌ساز که در نوشتن این مقاله همکاری و کمک شایانی کردند تشکر و قدردانی می‌گردد.

پی‌نوشت:

۱. شبق در فرهنگ دهخدا به معنی شدیدالشهوت آمده که بیانگر شهوت خارج از اندازه است که میتواند موجب اشکال در عفت زنان شود و خونریزی قاعدگی با دفع ماده طمث و برقراری تعادل هورمونهای جنسی به این اعتدال کمک می‌کند.
۲. در طب سنتی واژن و سرویکس قسمتی از رحم محسوب شده، به ترتیب گردن یا عنق رحم و دهانه یا فم رحم نامیده می‌شوند (۱۹) لذا وقتی که از رحم بطور عام نام برده می‌شود واژن و سرویکس نیز مد نظر هستند.
۳. چهار قوه اصلی موثر در هضم اربعه و هضم بافتی بدن شامل قوه جاذبه، ماسکه، هاضمه و دافعه می‌باشند. قوه جاذبه باعث جذب مواد نافع به سلول می‌گردد و ماسکه کمک می‌کند که این مواد جذب شده در مدت زمان لازم برای هضم در سلول و یا فضای مورد نظر باقی مانده، زودتر از موعد خارج نشوند. قوه هاضمه باعث هضم و تبدیل مواد و دافعه سبب دفع فضولات از سلول و یا فضای مورد نظر می‌شود (۲۶).

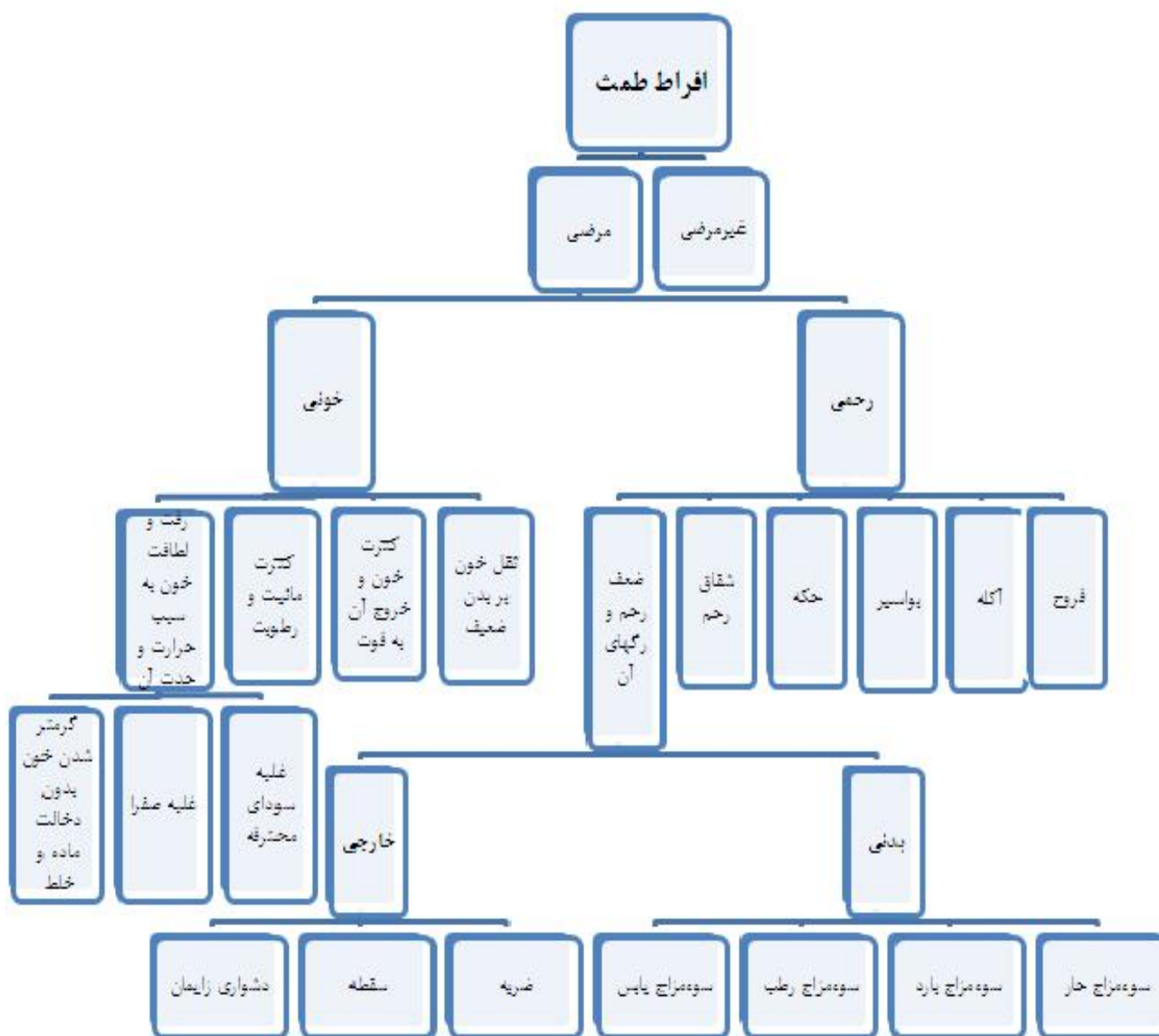
افزایش حدت خون که در نتیجه گرمتر شدن آن، غلبه صفرا و یا احتراق سودا رخ می‌دهد باعث رقیق شدن خون و در نتیجه تشدید خونریزی می‌گردد، همانگونه که رقت خون در نتیجه افزایش رطوبت و مائیت آن نیز سبب کثرت طمث می‌گردد. لذا می‌توان گفت که بطور کلی وجود رقت در قوام خون می‌تواند موجب افزایش استعداد خونریزی رحمی گردد.

برای اثبات و یا رد علل خونی در ایجاد کثرت طمث طبیب نیازمند اخذ شرح حال و معاینه تمامی سیستمها و اشراف به وضعیت عمومی بدن بیمار می‌باشد. در واقع حکما جهت تشخیص علت خونریزی بیش از حد رحمی تنها به بررسی رحم اکتفا نمی‌کردند، بلکه تمامی بدن را مورد تفحص و بررسی قرار می‌دادند. این امر تأکید مجددی بر کل‌نگر بودن مکتب تشخیصی و درمانی طب سنتی ایران است.

وجود پاتولوژی موضعی در رحم و یا به عبارتی علل رحمی دسته دوم علل بوجود آورنده کثرت طمث را تشکیل می‌دهند. این موارد شامل ضعف رحم و رگهای آن به سبب سوءمزاج رحمی، ضربه و سقطه، زایمان سخت؛ زخمهای رحمی، آکله، بواسیر رحم و بیماری حکه می‌باشند. در رابطه با حکه می‌توان گفت که احتمالاً حدت موجود در ماده مسبب آن و تغییراتی که این ماده روی بافت رحم ایجاد می‌کند، عامل زمینه ساز خونریزی غیرطبیعی رحمی می‌شود.

مروری بر اسباب ذکرشده جهت خونریزی بیش از حد رحمی و توجه به نحوه تقسیم بندی آن در طب سنتی ایران می‌تواند زوایای تازه‌ای را در امر تشخیص علل بوجود آورنده این عارضه رحمی بگشاید و در نتیجه مقدمه دستیابی به راهکارهای درمانی تازه باشد.

شکل ۱. علل افراط طمث

References:

1. Gibbs RS KB, Haney AF, Nygaard IE. Danforth's obstetrics and gynecology. 10th ed. Philadelphia:Lippincott Williams & Wilkins2008. p:853- 873
2. Bieniasz J ZT, Laskowska-Zietek A, Noczynska A. [Causes of menstrual disorders in adolescent girls--a retrospective study]. Endokrynol Diabetol Chor Przemiany Materii Wieku Rozw. 2006;12(3):205- 10.
3. Marret H, Fauconnier A, Chabbert-Buffet N, Cravello L, Golfier F, Gondry J, et al. Clinical practice guidelines on menorrhagia: management of abnormal uterine bleeding before menopause. European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology. 2010;152(2):133-7.
4. Fathizade N, Faradji L, Khodakarami N, Nahidi F. Evaluation of menstrual disorder in early pubarc girl (14- 17 years old) in Tehran,s school. Shahre Qord 1380;3(1):41- 6.
5. Naseh N, Hedayati H, Ataie M, Jahani N. Menstrual disorders prevalence in students of Birjand medical sciences university. Nursing- midwifery faculty of Birjand medical sciences university 1387;4-1
6. S.Break J. Break and Novaks Gynecology. fifteenth ed. Philadelphia, USA: lippincott williams and wilkins; 2012. P:330- 344
7. JANET RA, Sharon K, Robert M. Abnormal uterine bleeding. Am Fam Physician. 2004;69(8):1915-26.
8. Ibn-e-sina AH. Al-Qanun fit-tib, volume 3 [The Canon of Medicine] Beirut ,Lebanon: Alaalami Beirut library Press (research of ebrahim shamsedine); 2005. P: 442- 444 , 446- 447
9. Jorjani SE. Al- Aghraz al- Tibbia val Mabohees al- Alaiia: Tehran university press; 1384. P: 761- 2
10. Aqili khorasani SMHIMH. Moalejate Aqili (medicine): Jalaaladdin; 2008. P:771, 774.
11. Arzani MA. Tebbe Akbari 2. First ed. Iran, Qom: Jalaaladdin; 2008. P: 961-4.
12. Kermani N. Sharhe asbab 2. Iran: Jalal eddin; 1387. P: 239-242 , 248.
13. Cheshti MA. Exir- e Azam 3. Tehran: Traditional and Islamic medicine Institue. 1387. P: 674 , 704- 9.
14. Jorjani S. Zakhire Kharazmshahi.1355. p: 545- 6.
15. Taylor SJ BR. Introduction to qualitative research methods: A guidebook and resource. John Wiley & Sons Inc. 1998.
16. Sanei A, Nhkbakht Nasrabadi A. Evaluation of qualitative research in medicine. Tehran: Baraye Farda; 1383. P:93.
17. Alzahravi Aka. Al- Tasrif. Qoveit: Al- Qoveit lettaqadomelelmi; 2004.p: 898.
18. Baghdadi S. Al- moghni fi tadbirelamraz va marefatol lallal valaraz. Beirut: Darolmenhaj; 2011.p: 149.
19. Aqili khorasani SMHIMH. Kholasatol Hekmat. Qom: Smailian; 1385. P: 344, 346, 530.
20. Chaghmini M .Qanonche. Tehran: Abej .p: 107.
21. Ahvazi AIAM. Kamel al sanae 2 [Complete Book in Medicine Art]. First ed. Iran, Qom: Ehya teb e- tabiei institue; 2008.p: 423.
22. Razi M. Alhavi fi- alteb 3. Beirut: Darolkotobel- elmia; 2000. P: 1421, 1428.
23. Razi B. kholasatottajareb. Tehran: Rahe kamal.p: 45- 6

24. Heravi MY. Bahroljavaher. Qom: Ehyaye tebbe tabie; 1387. P: 350, 384.
25. louis M. Almonjed. Tehran: Islami; 1387.p: 313.
26. Qarshi A. Almojaz fi- alteb. Qahere: Lejannate ehyae attoraselislami; 1986. P: 35.